

SOCIALT FÖRETAGANDE

– EN VÄG TILL ARBETSMARKNADEN

En handlingsplan för tillväxt genom fler och starkare sociala företag

NTG – Socialt företagande – en väg till arbetsmarknaden.
Oktober 2005.

NTG socialt företagande – en väg till arbetsmarknaden är

ett projekt inom gemenskapsinitiativet Equal med syfte att:

- underlätta start och drift av sociala företag och därmed skapa arbetstillfällen för grupper som idag står utanför arbetsmarknaden
- identifiera hinder och föreslå förändringar i lagstiftning, regler och deras tillämpning
- sprida information om befintliga sociala företag, deras samhällsekonomiska och mänskliga vinster

Socialt företagande
– en väg till arbetsmarknaden

Kontakt: Eva Johansson, projektledare Nutek, 08 681 96 61, eva.johansson@nutek.se

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Förord

Hundratusentals människor i förvärvsarbetsålder står utanför den ordinarie arbetsmarknaden. Missbrukare, kriminellt belastade, funktionshindrade och psykiskt sjuka samt vissa etniska minoriteter och långtidssjuka har mycket svårt att komma in på arbetsmarknaden och behöver särskilt stöd.

Socialt företagande är ett alternativ för att integrera de mest utsatta grupperna både i samhälle och i arbetsliv. Det sociala företagandet har visat sig mycket framgångsrikt både i Sverige och i Europa. De sociala företagens affärsverksamhet är ett medel för att uppnå de sociala målen. Eventuella vinster återinvesteras i verksamheten.

I de sociala företagen står människorna i centrum. Företagen är förankrade i den grupp vars samhälls- och sociala behov de avser att tillgodose och där de berörda deltar aktivt. Genom sin delaktighet i företaget återtar människor makten över sina liv, får självförtroende och kan utveckla sina inneboende färdigheter. De mänskliga liksom de samhälls- och sociala vinster av det sociala företagandet är uppenbara. När de mest utsatta grupperna kommer tillbaka i samhälle och arbetsliv minskar det offentliga kostnaderna.

Initiativet till handlingsplanen har tagits av Equal-projektet ”Socialt företagande”, ett nationellt projekt med mål att förbättra förutsättningarna för de sociala företagen. I projektet samverkar sociala företag, kooperativa utvecklingscentrum, intresseorganisationer, högskolor och myndigheter som Nutek och ESF-Rådet.

De gemensamma erfarenheterna av att etablera, driva och arbeta i sociala företag utgör grunden för handlingsplanen. Det sociala företagandets förutsättningar vad avser ekonomiska resurser, medarbetarnas lön och försörjning, stödstrukturer samt förhållandet till offentlig sektor och offentlig upphandling belyses. Vi lägger också fram förslag som ska förbättra de sociala företagens möjligheter att utvecklas.

Handlingsplanen är lika mycket en process som ett program. Den är inte för en gång spikad utan kommer att kompletteras under det kommande året. Det kommer att ske i en dialog med berörda parter.

Stockholm i oktober 2005

Eva Arvidsson, riksdagsledamot (s).
Ordf. NTG Socialt företagande

Margareta Andersson, riksdagsledamot (c).
Vice ordf. NTG Socialt företagande

Innehåll

1. Sammanfattning av handlingsplanens förslag	s. 4
<i>1.1 Vi föreslår flera konkreta åtgärder</i>	s. 4
2. Den svenska arbetsmarknaden – många är utestängda	s. 5
3. Det sociala företagandet	s. 6
<i>3.1 Därför behövs handlingsplanen</i>	s. 6
<i>3.2 De sociala företagen i Sverige idag – en överblick</i>	s. 6
<i>3.3 Några exempel</i>	s. 6
<i>3.4 Fyra kategorier</i>	s. 9
4. Handlingsplanens definition	s. 9
5. Det europeiska perspektivet	s.10
<i>5.1 EU-politiken</i>	s.10
<i>5.2 EMES – ett europeiskt forskningsnätverk</i>	s.11
<i>5.3 Kriterier för socialt företagande</i>	s.11
<i>5.4 Några europeiska erfarenheter och lagstiftning</i>	s.11
<i>5.5 Gemensamma europeiska intressen och utvecklingsbehov</i>	s.12
6. De sociala företagen skapar sociala och ekonomiska mervärden	s.12
<i>6.1 Att mäta och värdera – Social redovisning och socio-ekonomiska bokslut</i>	s.13
<i>6.2 Konkurrensneutralitetens villkor</i>	s.13
<i>6.3 En utmaning – det sociala företagandet måste bli tydligare</i>	s.14
<i>6.4 Utnyttja potentialen i det sociala företagandet</i>	s.15
<i>6.5 Politiken ska sörja för de utestängdas välfärd och arbete</i>	s.15
<i>6.6 Några exempel på offentligt organiserade arbeten</i>	s.16
<i>6.7 Socialt företagande behöver en stödstruktur</i>	s.16
7. Politik för socialt företagande	s.17
<i>7.1 De sociala företagen måste få bättre villkor</i>	s.17
<i>7.2 Nutek kan stödja de sociala företagen</i>	s.17
<i>7.3 Gör det sociala företagandet till ett redskap inom arbetsmarknadspolitiken</i>	s.17
<i>7.4 Från bidrag till lön – lönebidrag för att vidga arbetsmarknaden</i>	s.18
<i>7.5 Egenmakt och brukarval i arbetslivsinriktad rehabilitering</i>	s.19
<i>7.6 Det sociala företagandet som komplement till Samhall</i>	s.19
<i>7.7 Projektstöd är strategiskt för nystartare – använd mellanhandsorganisation</i>	s.20
<i>7.8 Satsa på socialt företagande i regionalpolitik, storstadspolitik och EU-politik</i>	s.20
<i>7.9 Offentlig upphandling – kriterier för sociala hänsyn kan användas</i>	s.21
8. Samordning och samsyn	s.22
9. Partnerskapet bakom handlingsplanen	s.23

1. Sammanfattning av handlingsplanens förslag

Det är möjligt att utveckla ett hållbart socialt företagande som kan spela en större roll för att vidga arbetsmarknaden och skapa tillväxt. Genom de sociala företagen integreras utestängda människor i samhälle och arbetsliv.

Samtidigt måste de sociala företagen själva ta sig an dagens utmaningar. De måste bli synliga och skapa en bra miljö inom vilken de kan växa och bli fler. De sociala entreprenörerna måste komma fram. De behöver en bra stödstruktur. Sociala företag måste redovisa sina sociala och ekonomiska mervärden. Då är socio-ekonomiska bokslut och social redovisning intressanta metoder. Det offentliga kommer att ge stöd när man har klart för sig det sociala företagandets betydelse.

1.1 Vi föreslår flera konkreta åtgärder.

Vi stöder Nuteks strävan att lyfta in det sociala företagandet i ordinarie program och verksamhet. Nutek måste få ekonomiska medel för utveckling, rådgivning och information. AMS måste få i uppdrag att använda sig av socialt företagande som ett medel inom arbetsmarknadspolitiken. Ansvaret för att organisera samverkan mellan berörda myndigheter bör ligga på Nutek.

Projektbidrag ska kunna utgå till organisationer och företag för att genomföra förstudier och etablera sociala företag. De lokala projektstöd som funnits inom EUs socialfond och i regionalpolitiken kan tjäna som förebilder. Bidraget bör hanteras av en särskild mellanhandsorganisation, som är väl förtrogen med det sociala företagandet och känner dess problem. De goda erfarenheterna från EUs strukturfonder måste överföras i den ordinarie arbetsmarknads- och näringspolitiken.

Under 2006 föreslås staten finansiera 1 400 utvecklingsanställningar och 500 trygghetsanställningar som komplement till Samhalls nuvarande verksamhet. Ett särskilt forum, som består av berörda myndigheter, Samhall och det sociala företagandet bör inrättas för att följa hur det nya förslaget omsätts i praktiken. Länsarbetsnämnderna bör så snart som möjligt kontakta regionens sociala entreprenörer.

De nya möjligheterna kan främjas genom information och utbildning. Det är också viktigt att omkostnadsstödet för arbetsledning blir tillräckligt omfattande.

Den offentliga upphandlingen är strategisk för de sociala företagen. Redan i dag kan upphandlande myndigheter ta sociala hänsyn, men reglerna måste göras tydligare. Det är viktigt att i lagtexten ge en signal till upphandlande myndigheter. En kampanj måste genomföras för att upplysa om möjligheterna. Decentraliserade, småskaliga upphandlingar passar ofta de sociala företagen bättre än storskaliga centraliserade. Ett krav på t ex socio-ekonomiska bokslut och/eller sociala redovisningar skulle underlätta för uppdragsgivaren att kvalitetssäkra upphandlingen.

Det bör vara möjligt för enskilda arbetslösa eller sjukskrivna att under vissa omständigheter själv välja utförare av rehabilitering, trygghetsanställning eller annan insats, ett slags brukarval.

Alla människor med dokumenterat arbetshinder som kan arbeta ska ha möjlighet till arbete med lönebidrag. Det skulle vara en tydlig signal om att arbetsmarknaden vidgats. Resurserna

kan föras över från andra delar av trygghetssystemet. Det blir inte dyrare. Med folk i arbete ökar produktion och skatteinkomster.

Handikappkodningen bör tas bort eftersom den inte omfattar alla arbetshinder. Offentlig skyddad anställning, OSA bör användas i ökad utsträckning i de sociala företagen.

Den frivilliga samordningen mellan olika myndigheter har inneburit att de sociala företagens medarbetare i många fall kunnat få socialbidrag omvandlade till lönebidrag. Tyvärr har den kommit till stånd i alltför få kommuner.

En samordning mellan myndigheterna som bygger på samsyn mellan politikområden och där människan står i centrum skulle lösa många problem. För att stärka samsynen bör varje berörd myndighet både nationellt och regionalt - utse ansvariga för socialt företagande.

Vi föreslår att AMS tillsammans med det sociala företagandets andra intressenter och finansiärer ser över regelverk och praxis i syfte att nå största möjliga effekt av de samlade arbetsmarknads- och socialpolitiska åtgärder som riktas till svårplacerade grupper.

Vi föreslår att denna handlingsplan integreras i den svenska regeringens handlingsplan för genomförande av Lissabonstrategin.

2. Den svenska arbetsmarknaden – många är utestängda

De många människor, som är utestängda från arbetslivet eller riskerar att hamna utanför kan beskrivas i siffror (1):

4 000 är hemlösa

5 000 sitter i fängelse

17 000 vuxna omfattas av insatser på grund av missbruk.

25 000 ungdomar (16-25 år) har svårigheter att etablera sig i samhället

36 000 arbetslösa har varit inskrivna vid arbetsförmedlingen mer än två år

100 000 har varit sjukskrivna längre än ett år.

130 000 lever permanent på socialbidrag

Drygt 200 000 under 55 år har förtidspension, vilket för många är en slutstation efter lång tid med a-kassa, sjukpenning eller socialbidrag.

De utestängdas situation kan också beskrivas i sociala termer. De är ofta maktlösa människor med dålig självkänsla som lever ett liv i utsatthet och fattigdom. De bollas mellan socialtjänst, försäkringskassa och arbetsförmedling. Många av dem har en diffus och komplex problematik. De passar inte riktigt in i de offentliga system som ska ge dem fotfäste på arbetsmarknaden. Alltför många av de utestängda har icke-svensk härkomst.

1 Statistik från AMS, Kriminalvårdsstyrelsen, Socialstyrelsen, Försäkringskassan, "Unga utanför" SOU 2003:92

Alla är överens om att sysselsättningen måste öka, samtidigt som sjukskrivningstal, socialbidragsberoende och förtidspensionering måste minska. På grund av den demografiska utvecklingen är ett ökat arbetsutbud av avgörande betydelse för att långsiktigt trygga välståndet.

3. Det sociala företagandet

3.1 Därför behövs handlingsplanen!

Denna handlingsplan omfattar de sociala företag vars huvudsakliga mål är att integrera människor på arbetsmarknaden. Människor, med små eller obefintliga möjligheter att komma in på den reguljära arbetsmarknaden, måste finna *nya vägar* till arbete och försörjning. Socialt företagande är *ett alternativ* för att utanförstående och diskriminerade människor ska kunna förbättra sina levnadsvillkor och erhålla ett meningsfullt arbete efter förmåga och med lön.

I det sociala företaget binds entreprenörskap samman med individens behov av arbete och samhällets behov av tjänster. Nya affärsområden utvecklas, nya arbetstillfällen skapas och nya grupper kan integreras i arbetslivet.

Handlingsplanen syftar till att få det sociala företagandet erkänt både genom att göra det synligt och genom att förändra attityder.

Vi vill i handlingsplanen peka på det nödvändiga i att skapa bättre förutsättningar för ett långsiktigt hållbart socialt företagande så att fler sociala företag kan startas och bidra till minskad arbetslöshet och ohälsa.

3.2 De sociala företagen i Sverige idag – en överblick

Sociala företag driver affärsverksamhet där medarbetarna och deras förutsättningar står i centrum. De har en affärsidé, de marknadsför och tjänar pengar på sin produktion, de anställer medarbetare och betalar skatt och arbetsgivaravgifter. De säljer sina varor och tjänster både på den privata och offentliga marknaden.

Grunden för det sociala företagandet finns hos människor som vill lösa sina och samhällets problem genom att organisera en egen verksamhet. I det sociala företagandet tar de vara på sin skaparkraft. Unikt för en del sociala företag är att deras ursprung finns i ett behov som varken tillgodosetts av det offentliga eller på marknaden.

Startmiljön finns ofta i föreningslivet och lokalsamhället. Där finner man eldsjälarna, de sociala entreprenörerna, som tillsammans med brukarna utvecklar organisationen och affärsidén. Eldsjälar finns också bland människor, som arbetat inom offentlig sektor och inte fått gehör för sina idéer. Men det händer också att sociala företag initieras av en kommun eller en annan offentlig myndighet. Eller så tas initiativet av privata företag och fackföreningar som har ett gemensamt intresse av att minska långtidsarbetslösheten och sjukskrivningarna.

3.3 Några exempel

Vi kan beskriva de sociala företagen med några exempel, som visar deras olika bakgrund, drivkrafter och affärsverksamhet.

- Företag som skapar arbete i utsatta områden i städer eller i glesbygd, ofta med ursprung i projekt som syftar till att utveckla lokalsamhället och skapa ett bättre liv för dess innevånare.

Kooperativet Kullen utvecklades inom Equalprojektet Egenmakt i Baronbackarna och säljer rehabiliteringstjänster, driver restaurang, catering och en städ- och fastighetsverksamhet i bostadsområdet Baronbackarna i Örebro. Av de ca hundra medlemmarna arbetar en del i företaget, andra utbildar sig eller deltar i olika aktiviteter.

Gemenskapsföretaget i Byske-Vaxdal (Västerbotten) är en ideell förening som bildats av bygdens föreningar och företag. Syftet är att skapa fler jobb och ekonomisk tillväxt. Den ideella föreningen äger ett aktiebolag som driver verksamhet inom turist- och servicenäringarna.

Xpandia vision är en ekonomisk förening startad som ett EU-projekt i Rinkeby av eldsjälur från 5 etniska och andra föreningar. Syftet är att skapa kontakter mellan arbetslösa och den lokala arbetsmarknaden på Järvafältet. Ungdomar i riskzon slussas till arbete eller studier. Föreningen har också fungerat som en språngbräda för tidigare arbetslösa medarbetare som gått vidare till andra anställningar.

- Människor med arbetshinder, som grundar sig på fysiskt eller psykiskt funktionshinder eller sociala problem kan erhålla arbete i verksamheter som utvecklas av intresseorganisationer eller idéburna organisationer. Några av dessa är stora föreningsägda företag med många anställda medan ett hundratal är små lokala arbetskooperativ, ofta kallade ”sociala arbetskooperativ”. Dessa organiseras och drivs ofta av personer ur de diskriminerade grupper de också erbjuder arbetstillfällen.

Basta arbetskooperativ i Nykvarn och *Basta Väst* i Borås är två företag som genom kvalificerat arbete, boende och en rik fritid erbjuder en väg bort från droger och misär. Över hundra personer arbetar idag i de båda företagen och 95 % har själva haft drogproblem. Bastas verksamheter spänner över djurhållning, byggverksamhet, restaurang, inre och yttre underhållsarbete till klottersanering Ett utbildningscenter, YES, erbjuder ettåriga yrkesutbildningar.

Karins döttrar i Göteborg är ett Vägen Ut-kooperativ som drivs av kvinnor för att hjälpa kvinnor att ta sig ur kriminalitet och missbruk. Bland kooperativets medlemmar finns de med egen erfarenhet av kriminalitet och missbruk. Karins Döttrar säljer arbetsträningsplatser men kan också ge långsiktigt stöd. Verksamheten omfattar i första hand vävning och konsthantverk.

Världens blomma är en förskola som startats av arbetslösa invandrarkvinnor vid Kvinnocentrum i stadsdelen Bergsjön i Göteborg för att få ett arbete och samtidigt lösa sina och andras behov av barnomsorg.

IRIS-koncernen är nära knuten till Synskadades Riksförbund och delar visionen om ett samhälle tillgängligt även för synskadade och andra funktionshindrade. SRF Iris AB har som affärsidé att driva, utveckla och starta företag som producerar tjänster och produkter, för och/eller av synskadade, samt andra funktionshindrade, och som ofta är bra också för alla andra. Inom koncernen ryms konsthantverkare, bemanningsföretag, hundskola och en konferensanläggning.

Hantverkskooperativet Unitis i Ljusdal arbetar med textiltryck och möbelreovering samt driver en butik och ett kafé. Kommunen köper platser för daglig verksamhet. Kooperativet anställer handledare, som organiserar verksamheten.

Lövstakooperativet på Gotland arbetar med fastighetsskötsel, trädgårdstjänster och viss egen produktion. Medlemmarna har olika arbetshinder och därmed olika former av bidrag för sin försörjning. Kooperativet får stöd av kommunen med anställning av handledare och lokalhyror.

Spånga Blåband är en ideell förening med två grundprinciper: integration och drogfrihet. Medlemmar och anställda är kvinnor och män av olika etniskt ursprung. Föreningen har fyra verksamhetsgrenar: arbetsmarknad, flyktningverksamhet, föreningsarrangemang samt barn- och ungdomsarbete. En viktig del är starta-eget-utbildning, second-hand-butik, café och catering med mera.

- I arbetslöshetens och sjukskrivningarnas spår har företag, fackföreningar och eldsjälur engagerat sig för att ge människor en chans att komma in på eller tillbaka till arbetsmarknaden.

Medvind är ett kooperativ som grundades 1997 för att rehabilitera och stödja långtidsarbetslösa att få möjlighet till praktik och utbildning som ska leda till en anställning på olika företag i närområdet. Den huvudsakliga verksamheten är inriktad på lager och distributionshantering åt andra företag. Medvind har idag 16 anställda och ca 30 arbetssökande på tillfällig praktik. Medvind driver också daglig verksamhet för personer med utvecklingsstörning i på uppdrag av Östra Göinge kommun. Medvind samarbetar på marknaden med andra sociala företag i Skåne.

Uppdragshuset är en ekonomisk förening för personer som vill prova på att vara egen utan att starta eget. Genom denna modell slipper man administration och kan kombinera företagande med annat arbete, studier eller annat. Den enskilde hyr Uppdragshuset som arbetsgivare och får tillgång till tjänster inom ekonomi, administration och marknadsföring. Föreningen har ett 100-tal medlemmar från främst Göteborgsregionen vilka arbetar med vitt skilda inriktningar och inom de flesta branscher.

Galaxen är ett aktieföretag ägt av byggindustrin, som rehabiliterar byggnadsarbetare. Verksamheten, som finns på flera platser i landet, omfattar personer som har ett arbetshandikapp och som är arbetslösa eller riskerar att bli arbetslösa. Placeringen i ett nytt arbete görs med hjälp av lönebidrag. Målet är att ca 10 % årligen ska kunna lämna sin Galaxenanställning till ett ordinarie arbete utan lönebidrag. Galaxenanställningen varar i genomsnitt 2,5 år.

Arbetsgivarringen Arvika-Ed är en ideell förening som bildats av ett 20-tal företag för att de tillsammans ska kunna erbjuda rehabilitering, arbetsprövning och nytt arbete åt anställda som är eller riskerar att bli långtidssjukskrivna.

Communicare work vill skapa en ökad tilltro till unga människors entreprenörskap och arbetsvilja. Företaget förmedlar ung arbetskraft till den värmländska arbetsmarknaden så att fler unga får de jobb de vill ha. Man driver en uppdragsförmedling samt ger unga människor möjlighet att prova på att starta eget företag.

Exemplen visar mångfalden i ägande och associationsformer. Kooperativa företag (ekonomiska föreningar) och ideella föreningar dominerar, men det finns också stiftelser och aktieföretag bland de sociala företagen.

De sociala företagen konkurrerar på både den privata och offentliga marknaden med andra företag. Affärsverksamheten ger arbete och inkomster, även om inkomsterna inte alltid räcker till att fullt ut skapa löneutrymmen som det går att leva på. De måste då kompletteras med bidrag från det offentliga till löner och andra omkostnader för verksamheten.

De sociala företagen har inom sig olika förutsättningar för sitt företagande och att göra sig gällande på marknaden eftersom de erbjuder arbete till personer med mycket skiftande arbetskapacitet. En verksamhet, som sysselsätter långtidsarbetslösa byggnadsarbetare skiljer sig från en som sysselsätter människor med utvecklingsstörningar eller en som drivs av före detta alkoholmissbrukare eller av synskadade.

3. 4 Fyra kategorier

Exemplen visar också att de svenska sociala företagen kan klassificeras enligt en modell som utvecklats i den europeiska forskningen. Även om det inte helt går att renodla delas de sociala företagen in i fyra kategorier (2):

1. *Övergångsföretag*: Erbjuder arbetsträning, rehabilitering och utbildning. Därefter går de berörda vidare till andra företag.
2. *Företag som skapar permanenta arbeten*: Erbjuder arbeten som finansieras genom försäljning av tjänster och varor till marknaden.
3. *Permanent subventionerade företag*: Erbjuder arbetsplatser för svårt funktionshindrade.
4. *Företag som arbetar med personer som har haft stora sociala problem*: Erbjuder rehabilitering och arbetsplatser till bland annat före detta missbrukare och kriminellt belastade.

4. Handlingsplanens definition

Ett "socialt företag" är en näringsverksamhet som

- *har som ändamål att integrera personer som står långt från arbetsmarknaden i samhälle och arbetsliv*
- *huvudsakligen återinvesterar sina vinster i egna eller liknande verksamheter*
- *skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat väl dokumenterat sätt*
- *är fristående från offentlig verksamhet*

Definitionen överensstämmer med de grundläggande kriterier som formulerats både på europeisk och svensk nivå när det gäller ekonomiska verksamheter som drivs i privat regi och har samhällliga mål (3).

En definition är nödvändig om det sociala företagandet ska omfattas av särskilda offentliga politiska åtgärder eller särbehandlas vid offentlig upphandling. För de myndigheter som ska tillämpa ett givet regelverk måste "sektorn" vara tydlig, det må gälla såväl kommuner som Nutek, AMS, Försäkringskassan eller andra myndigheter.

Vi vill att en definition ska vara operationellt möjlig. För detta krävs att definitionen kan verifieras i företagets verksamhet, stadgar, bolagsordning, avtal eller på annat sätt.

2 Klassificeringen grundar sig på arbeten som gjorts inom det europeiska forskningsnätverket EMES slutsatser se sid 11.

3 De sociala företagen kan sägas vara en del av det företagande som finns inom den sociala ekonomin: "Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhällliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organiserade fristående från den offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttan, inte vinstintresse, som främsta drivkraft". Rapport från en arbetsgrupp inom regeringskansliet 1999. Se också avsnittet under EMES sid 11.

Vilken associationsform det sociala företaget väljer är inte avgörande, utan snarare ändamål, vinstanvändning samt medarbetarnas direkta dagliga inflytande över organisation och arbetsuppgifter.

Den här handlingsplanen avser de sociala företag som syftar till integration i arbetsliv och samhälle. Att detta är ett huvudmål hindrar inte att ett socialt företag har andra viktiga mål som till exempel att ordna barnomsorg och äldreomsorg. För att skapa arbetsplatser driver det sociala företaget verksamhet som både tillgodoser samhällsliga behov och marknadens efterfrågan.

Det finns ett tydligt empowerment-perspektiv i det sociala företagandet. Medarbetarnas delaktighet är grundläggande. Människors egenmakt växer fram ur självtillit och oberoende. De sociala företagen är förankrade i den grupp av människor vars sociala och samhällsliga behov de avser att tillgodose. Människor, som ofta är direkt engagerade i verksamheten.

Att medarbetarna har den avgörande beslutsmakten är inte ett absolut krav. Andra intressenter kan genom ägande engagera sig aktivt i ett socialt företagande. Oberoende av ägare måste emellertid det sociala företaget uppfylla kriterierna vad avser vinsternas användning och medarbetarnas delaktighet.

5. Det europeiska perspektivet

5.1 EU-politiken

Lissabonstrategin är en central del av EU-politiken. Den handlar om hur man ska åstadkomma fler och bättre jobb och tillväxt genom att satsa på kunskap, företagande och social sammanhållning. Strategin anger riktlinjer och mål. Men konkret ska den genomföras av medlemsstaterna med utgångspunkt från ett treårigt nationellt handlingsprogram.

EUs regeringschefer utvärderade Lissabonstrategin år 2005. Vid toppmötet i Bryssel i mars underströk de den sociala ekonomins betydelse för att skapa arbetsplatser för personer som står långt från arbetsmarknaden.

I oktober 2005 ska den svenska regeringen redovisa sitt handlingsprogram till EU-kommissionen. Förhoppningsvis kommer den då också att redovisa hur man avser att följa upp statschefernas uppmaning om att främja det sociala företagandet.

En viktig del av Lissabonstrategin är att "alla berörda parter" ska delta för att utforma och genomföra åtgärderna inom strategin (4). Den här handlingsplanen ska ses som ett bidrag till den svenska regeringens Lissabonprogram.

EUs strukturfondsprogram, i första hand Equal och Växtkraft Mål 3, har inneburit att den sociala ekonomin tagit plats i de regionala partnerskapen och blivit en viktig projektanordnare inom arbetsmarknadsområdet. Genom dessa program och projekt har det sociala företagandet och det sociala entreprenörskapet utvecklats.

4 De samråd som sedan några år ägt rum i Näringsdepartementet och Socialdepartementet med olika intresseorganisationer för att diskutera sysselsättningspolitik respektive politiken för att motverka social utestängning är följden av detta EU-påbud.

5.2 EMES – ett europeiskt forskningsnätverk

Det europeiska forskningsnätverket EMES(5) har gjort empiriska studier av det sociala företagandet i de flesta EU-länder. Även svenska forskare har deltagit och där beskrivit Samhall och de sociala arbetskooperativen. Genom denna forskning har man formulerat ett antal kriterier och beskrivningar av det sociala företagandet.

5.3 Kriterier för socialt företagande

EMES har ställt upp följande nio kriterier för att definiera det sociala företagandet:

1. målet är att tjäna samhället genom att integrera människor som har svårt att komma in i samhälle och arbetsliv
2. grupp av medborgare, förening eller annan (dvs. sociala entreprenörer) tar initiativet
3. delaktighet från medarbetarna
4. beslutsmakten i företaget baseras inte på kapitalägande
5. ingen eller begränsad vinstutdelning (vinsten återinvesteras eller går till en ägare som oftast är en ideell förening)
6. självständighet från det offentliga
7. permanent produktion av varor och tjänster
8. medarbetarna betalas lön eller annan ersättning för sitt arbete
9. ekonomiskt risktagande (både i projektstadiet och i den permanenta verksamheten men av olika art)

5.4 Några europeiska erfarenheter och lagstiftning

Det sociala företagets ursprung finns i ökande arbetslöshet och social utestängning. Det var aktörer inom den sociala ekonomin som tog initiativ i slutet av 80-talet för att starta företag som hade till syfte att integrera personer som stod utanför arbetsmarknaden i arbetslivet.

De sociala kooperativen i Italien var föregångare och växte snabbt. Sedan 1991 regleras de genom en särskild lagstiftning. Lagen innebär att företagen ska registreras och godkännas. För att kunna komma ifråga för olika slag av samhällsstöd ställs krav på att en viss andel av medarbetarna ska bestå av marginaliserade grupper som till exempel funktionshindrade, missbrukare, psykiatriska patienter, kriminellt belastade och långtidsarbetslösa ungdomar.

Andra länder har följt efter med liknande lagstiftning. Belgien, Spanien, Portugal, Grekland, Frankrike och Finland kan nämnas. Lagarna har till syfte att främja entreprenörskap och affärsverksamhet som i grunden har sociala ändamål.

År 2002 kom ett genombrott i Storbritannien. Regeringen Blair tog ett strategiskt beslut att främja det sociala företagandet. Det följdes av en konkret handlingsplan och en kampanj. Ett särskilt organ, Social Enterprise Unit, inrättades för att organisera stödet. En ny bolagslag, Community Interest Company, ska stimulera det sociala företagandet.

5 EMES är ett europeiskt nätverk av forskare som också samarbetar med det sociala företagandets organisationer

5.5 Gemensamma europeiska intressen och utvecklingsbehov

I Europa har de sociala företagen identifierat ett antal problemområden, men också angivit handlingsvägar. Lagstiftning och regelverk måste anpassas. Man talar till och med om en EU-lagstiftning för de sociala företagen för att dessa ska särskiljas i förhållande till andra affärsverksamheter, också inom den sociala ekonomin.

- Det offentliga stödet måste bli tydligare och effektivare. Samtidigt är det viktigt att de sociala företagen samarbeta med olika offentliga aktörer.
- Tillgång till start- och utvecklingskapital och annan särskild finansiering är en nyckelfaktor. I flera europeiska länder finns finansiella institutioner som satsar på det sociala företagandet, men fler behövs.
- Företagens sociala och ekonomiska mervärden gentemot olika intressenter måste redovisas. ”Samhällsbokslut” som mäter mervärdet i både kvalitativa och kvantitativa termer är en väg.
- Intressenterna måste engagera sig ännu mer i företagen genom ägande, medlemskap eller på annat sätt. Samverkan för att ta till vara affärsmöjligheter, dela risker och organisera politisk påverkan är nödvändig. Genom utbildning ska medarbetarnas kunskaper och kompetens öka.

Som nämnts ovan stöder EU det sociala företagandet. Också OECD - ett samarbetsorgan för industriländer - har engagerat sig och till och med gjort en egen definition (6).

6. De sociala företagen skapar sociala och ekonomiska mervärden

Näringspolitiken handlar om att skapa fler nya och växande företag. Men då tänker man mest på teknikorienterade företag. Affärsidén att få in människor som står långt från arbetsmarknaden, ett av dagens huvudproblem, innebär också tillväxt – både för ekonomin och för berörda människor.

Tillväxt handlar också om att använda resurser på ett effektivt sätt för att skapa jobb för dem som står utanför arbetsmarknaden. Det finns mycket av kreativitet och innovationsförmåga i det sociala företagandet, vilket ytterligare förstärker växtkraften. Med små resurser och låga kapitalinsatser har de sociala företagen vuxit i antal och skapat många arbetsplatser. Den framtida ekonomiska tillväxten i Sverige kommer att vara beroende av att arbetsmarknaden vidgas till att inkludera idag utanförstående grupper.

Varje insats som handlar om att gå från bidrag till lön ger högre skatteintäkter och minskade samhällskostnader i form av försörjningsstöd, vård, fängelsevistelser mm.

Det sociala företaget skapar sociala och ekonomiska mervärden både för dem som arbetar i företaget och för samhället i stort. Att de sociala företagens medarbetare får ett bättre och

6 ”Privata verksamheter, organiserade som företag, som i det allmännas intresse inte har vinstmaximering som mål, utan ska tillgodose ekonomiska och sociala behov, såsom förmåga till innovativa lösningar när det gäller utestängning och arbetslöshet genom produktion av varor och tjänster”.

mer meningsfullt liv innebär stora mänskliga vinster. Dessa vinster blir ännu större av att medarbetarna ofta stannar kvar i företaget och inte stängs ute på nytt.

6.1 Att mäta och värdera - Social redovisning och socio-ekonomiska bokslut

Att säga att sociala företag är samhällsekonomiskt nyttiga och att de ger sociala mervärden är lätt. Att förstå att det är så när man möter företagen och deras medarbetare är också relativt lätt. Men för att det sociala företaget ska kunna hävda sin konkurrenskraft gentemot andra offentliga och privata verksamheter och för att den offentliga sektorn ska kunna avgöra hur våra skattemedel bäst används krävs kvantitativa och kvalitativa fakta.

De sociala företagen kan använda sig av ”social redovisning” och/eller ”socio-ekonomiska bokslut” som visar deras sociala mervärden och samhällsekonomiska vinster. Det är två metoder och modeller som kompletterar varandra. Men även andra metoder och modeller kan användas. Att kunna mäta och värdera är grunden för att kvalitetssäkra och utveckla de sociala företagen och deras tjänster.

Med ”social redovisning” menas en metod för att planera, mäta och utvärdera den sociala verksamheten i en organisation. Den utgår från organisationens sociala mål och redovisar hur väl organisationen har uppfyllt dessa. Den sociala redovisningen sker i en process med de viktigaste intressenterna. Den hjälper organisationen att kontinuerligt förbättra sin sociala verksamhet genom en öppen redovisning till de berörda (7).

Det ”socioekonomiska bokslutet” är annorlunda (8). Det ska tydliggöra samhällsvärdet av ett socialt företags produktion genom att ta fram icke bokförda positiva bieffekter. Modellen går ut på att komplettera det företagsekonomiska bokslutet med ett samhällsekonomiskt perspektiv. I det socioekonomiska bokslutet identifieras, kvantifieras och värderas betydelsefulla externa effekter i pengar.

Sammantagna ger de företagsekonomiska och socio-ekonomiska boksluten en rättvisande bild av det sociala företagets verkliga samhällsnytta i ekonomiska termer. Man får information om effekterna på flera nivåer: företaget, myndigheten och samhället.

6.2 Konkurrensneutralitetens villkor

Det sociala företaget kan erhålla anställningsstöd i form av lönebidrag för sina medarbetare, men dessa kan också få sin försörjning direkt från det sociala trygghetssystemet som till exempel sjukpenning, förtidspension eller socialbidrag. Det skulle kunna anses som en snedvridning av konkurrensen gentemot näringslivet i övrigt

Men om det ska vara meningsfullt att tala om konkurrensneutralitet måste utsatta människor kompenseras för sina arbetshinder. Människor som har behov av att organisera sitt arbetsliv inom ett socialt företagande har stora konkurrensnackdelar i förhållande till dem, som befinner sig på den reguljära arbetsmarknaden.

7 Inom Equal-programmet har projektet Slup.se utvecklat en förenklad och flexibel metod för social redovisning som skulle kunna användas i sociala företag. Se Birgitta Israelsson och Annette Dünkelberg: Social redovisning – till nytta och nöje för den sociala ekonomin. www.slup.se

8 Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog: ”Den dolda lönsamheten? – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag” Metodrapport. SEE AB.

Det är emellertid inget nytt i den svenska arbetsmarknadstraditionen att kompensera företag och enskilda för handikapp. Merkostnadsersättningen till Samhallföretagen och lönebidrag är båda exempel på hur sociala, fysiska och psykiska handikapp kompenseras.

Men även om vi accepterar denna princip kan det lokalt uppstå konkurrensproblem mellan ett socialt och ett annat företag. Om det sociala företaget säljer sina produkter till markanta underpriser är det illojalt. Om det däremot inte konkurrerar med priset, utan i första hand med kvalitet, kan problemet undanröjas.

6.3 En utmaning - det sociala företagandet måste bli tydligare

I Sverige är det sociala företagandet relativt okänt. Några företag har ändå uppmärksammats och prisbelönats: Vägen Ut fick pris av BRÅ och Bastas ordförande blev årets företagare i Nykvarn. Det sociala företaget Gavleservice fick pris som bästa svenska mål 3-projekt vid den europeiska konferensen om social ekonomi i Gävle.

Det sociala företagandet står inför flera utmaningar för att få legitimitet hos medborgare, beslutsfattare, myndigheter och andra företag. Inte minst viktigt är det att få ett erkännande hos näringslivets organisationer och facket.

De sociala företagen måste behandlas likvärdigt med andra aktörer inom närings- och arbetsmarknadspolitiken. Men detta förutsätter att de sociala företagen måste göra strategiska val. Det handlar om deras kommersiella och organisatoriska relationer med andra företag, både stora och små, med fackföreningsrörelsen och andra intresseorganisationer, med Samhall och med kommuner.

De sociala företagen måste skaffa en allt större del av sin finansiering från både den privata och offentliga marknaden. Affärsmässighet och ekonomisk effektivitet inom ramen för företagets tydliga sociala ändamål och medarbetarnas delaktighet är en förutsättning både för långsiktig överlevnad och för omvärldens erkännande.

För att komma dit krävs att de sociala företagen och deras uppdragsgivare har en ömsesidig förståelse och en gemensam syn på utvecklingsmöjligheterna. Bidrag ska övergå i uppdrag, tydligt reglerade i avtal med rimliga krav, avtalstider och ersättningsnivåer samt kontinuerlig utvärdering av kvaliteten i det utförda arbetet. Det handlar om att gemensamt utveckla en ny marknad för nya tjänster med nya aktörer. Ett känsligt arbete som kräver vilja, risktagande, mod och uthållighet på båda sidor.

De sociala företagen måste upplevas som relevanta i förhållande till de problem som finns på arbetsmarknaden och bevisa sin effektivitet när det gäller integration i arbetslivet. De måste bli mer aktiva när det gäller grupper som långtidsarbetslösa ungdomar, etniska minoriteter och långtidssjuka.

Att det bildas fler sociala företag är nyckeln inför framtiden. De sociala entreprenörerna måste komma fram. Då kommer det sociala företagandet också att betraktas som en intressant näringspolitisk aktör.

För att starta ett nytt socialt företag krävs inte bara ideellt arbete utan också ekonomiska resurser. Dessa kommer ofta i form av ett projektbidrag från en offentlig institution i första hand kommunerna, men också från andra myndigheter och Europeiska socialfonden (9).

Ett projekt måste utveckla en hållbar affärsverksamhet för att bli ett företag. Den institution som ger första projektbidraget har därför också ett mera långsiktigt ansvar för att ett nystartat socialt företag ska kunna stå på egna ben.

Ett strategiskt val är att bygga upp effektiva stödstrukturer. De krävs för att underlätta starten av nya sociala företag, de behövs för att utveckla verksamheten och medarbetarna men också för att stimulera det sociala entreprenörskapet.

6.4 Utnyttja potentialen i det sociala företagandet

Sociala företag har en stor utvecklingspotential. Men denna potential har inte använts fullt ut för att öka sysselsättningen och bekämpa ohälsan.

Det sociala företagandet är en omistlig del av såväl en tillväxtorienterad näringspolitik som en aktiv arbetsmarknadspolitik. Det är ett innovativt företagande, som gör människor bättre skickade för den reguljära arbetsmarknaden.

Det gäller nu att identifiera och släppa fram sociala entreprenörer, både de som redan finns och de som har modet och viljan att organisera nya verksamheter. Det är sannolikt en långsiktig process. Därför måste man satsa både på nyföretagande och på att existerande sociala företag växer genom avknoppning, franchising eller på annat sätt. Det sociala entreprenörskapet är en fråga som inte bara är av intresse för de sociala företagen själva utan måste också engagera föreningsliv, lokalsamhälle, kommuner och näringslivet i övrigt.

När regeringens förslag om de så kallade Plus-jobben genomförs kan det sociala företagandet bli en av de entreprenörer som anlitas av stat, kommun eller kommunförbund. När medarbetarna är delaktiga och själva aktivt kan definiera och organisera samhällsarbetet upplevs det inte som ett tvång.

6.5 Politiken ska sörja för de utestängdas välfärd och arbete

Den generella välfärdspolitiken ska sörja för alla medborgares rätt till ett drägligt liv. Också de mest utestängda ska erhålla resurser för sin försörjning och få del av samhällets grundläggande tjänster. Att kunna få ett meningsfullt arbete är grundläggande för individens möjligheter att delta i samhällslivet.

Den reguljära arbetsmarknadspolitiken är central för att de utestängda ska komma in i arbetslivet. Genom olika former av anställningsstöd stimuleras företag, myndigheter och organisationer att rekrytera svårplacerade grupper. Det finns idag inget arbetsmarknadspolitiskt stöd utöver Europeiska Socialfondens medel för att starta sociala företag. Och de pengarna tar slut år 2006.

Arbetsmarknadspolitiken kompletteras av insatser för rehabilitering av långtidssjukskrivna som finansieras av försäkringskassan samt av kommunala verksamheter för

9 Växtkraft Mål 3, insatsområde 4 är speciellt riktat tillutveckling inom den sociala ekonomin.

funktionshindrade, missbrukare, långtidsarbetslösa och andra grupper som står utanför den reguljära arbetsmarknaden.

För att kunna ta del av arbetsmarknadspolitikens åtgärder och insatser måste man vara anmäld på arbetsförmedlingen och bedömas ”stå till arbetsmarknadens förfogande”. Många i de grupper ur vilka sociala företag rekryterar sina medarbetare anses inte uppfylla detta krav och får därför inte del av anställningsstödet. De får i stället sin försörjning från det sociala trygghetssystemet.

6.6 Några exempel på offentligt organiserade arbeten

Samhall

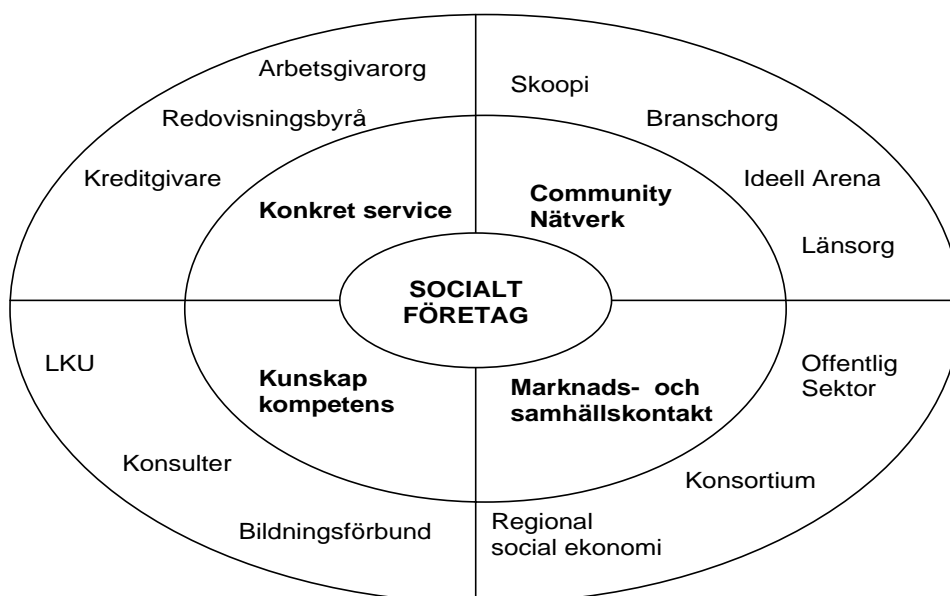
Inom arbetsmarknadspolitikens sfär finns statliga Samhall, som har till uppdrag att skapa meningsfulla och utvecklande arbeten för personer med funktionshinder. Bolaget har 23 300 anställda varav 21 700 med ett eller flera funktionshinder. 5 procent av personalen ska årligen övergå till jobb på den reguljära arbetsmarknaden. För att utföra uppdraget erhåller Samhall en merkostnadsersättning från staten på 4,3 miljarder kronor.

Kommunernas aktiveringsinsatser

På den kommunala nivån organiseras ett stort antal aktiveringsprogram. Det rör sig om 12 000 arbetsplatser på årsbasis. Kommunerna organiserar också åtskilliga verksamheter för funktionshindrade med förtidspension.

6.7 Socialt företagande behöver en stödstruktur

Det sociala företagandet behöver stöd inom fyra viktiga områden. Inom vart och ett av dessa områden finns flera aktörer som kan tillhandahålla stödet. Stödstrukturen kan illustreras av följande bild.

Bilden illustrerar fyra viktiga behovsområden hos det sociala företaget och ett urval av aktörer som tillhandahåller tjänster och support på dessa områden. Vissa aktörer gör det på fler områden än figuren visar.

I nästa fas av handlingsplanen kommer vi med konkreta förslag för att utveckla samspelet mellan stödstrukturerna och de sociala företagen. De kommer att basera sig på resultatet av kontakter mellan det sociala företagandet och de olika aktörer som ingår i stödstrukturen.

7. Politik för socialt företagande

7.1 De sociala företagen måste få bättre villkor

De sociala företagens verksamhet skär över olika politikområden. För att utveckla de sociala företagen krävs att närings-, arbetsmarknads- och socialpolitiska insatser samspelar med varandra. Och att myndigheterna samordnar sig. Goda erfarenheter som gjorts inom EUs strukturfonder måste överföras till den ordinarie närings- och arbetsmarknadspolitik.

Genom ett tydligt och ökat offentligt stöd kan det sociala företagandet spela en större roll för ökad sysselsättning och regional tillväxt än hittills. Särskilt i startfasen krävs skräddarsydda åtgärder.

Flera aktuella lag- och utredningsförslag är av stor betydelse för det sociala företagandets framtid. Budgetpropositionen för år 2006 innehåller flera nya förslag och bland utredningarna kan nämnas "Upphandlingsutredningen", "Från socialbidrag till arbete" och "Översyn av vissa delar av arbetsgivarens rehabiliteringsansvar"(10).

7.2 Nutek kan stödja de sociala företagen

Nutek har det statliga ansvaret för entreprenörskap och företagsfrämjande insatser. I detta inkluderas stödet till kooperativ utveckling och företagandet inom den sociala ekonomin. Dessutom är Nutek en viktig partner i Equal-projektet Socialt företagande – en väg till arbetsmarknaden. Detta är dock fortfarande ett projekt och Nutek har hittills inte fäst någon större uppmärksamhet vid de sociala företagen, deras verksamhet och förutsättningar.

Nutek har föreslagit regeringen att AMS och Försäkringskassan får ett tydligt arbetsmarknads- och socialpolitiskt uppdrag i syfte att öka antalet arbets- och rehabiliteringsplatser i kooperativa och sociala företag. Nutek kan åta sig att vara samordnande myndighet och tillsammans med berörda intressenter ta initiativet till en informationskampanj.

På så sätt blir det naturligt för Nutek att skapa ett särskilt entreprenörskapsprogram för socialt företagande liksom att lyfta in detta företagande i ordinarie program och verksamhet. För att få avsedd effekt bör dock en utökad verksamhet innebära att nya medel tilldelas Nutek för informations-, rådgivnings- och utvecklingsinsatser. Sådana insatser bör också omfatta utbildning av ledande personal i företagen.

7.3 Gör det sociala företagandet till ett redskap inom arbetsmarknadspolitik

Arbetsmarknadspolitik är strategisk för de sociala företagens möjligheter att bidra till att skapa nya arbetstillfällen. Det gäller såväl arbetsmarknadsåtgärdernas utformning som deras tillämpning.

I den senaste budgetpropositionen (11) finns flera förslag på insatser som är viktiga för det sociala företagandet, bland annat avseende lönebidrag, nya anställningsformer som komplement till Samhall och Plusjobb. Arbetsmarknadspolitiken utgår ifrån att privata entreprenörer svarar för vissa åtgärder.

Men om det sociala företagandet ska bli en aktör att räkna med måste det få större uppmärksamhet från AMS och arbetsförmedlingar. Därför föreslår vi att regeringen uppdrar åt AMS att öka sin kompetens om det sociala företagandet så att det blir ett redskap för arbetsmarknadspolitiken.

7.4 Från bidrag till lön – lönebidrag för att vidga arbetsmarknaden

Att det finns tillgång till anställningar med lönebidrag är en viktig principfråga för det sociala företagandet. Det är viktigt att lönebidrag kan utgå till alla personer som har nedsatt arbetsförmåga oberoende om det orsakas av funktionshinder eller av annat skäl

Den offentliga ersättningen till de människor som arbetar i det sociala företagandet bör alltså till största delen vara ett lönebidrag. Men då måste det ökade lönebidraget betalas av det övriga socialförsäkringssystemet. Det kan ske genom att de bidrag och ersättningar som medarbetarna i de sociala företagen erhåller från försäkringskassa eller kommun omvandlas till lönebidrag. Det blir inte dyrare för det offentliga. Snarare tvärtom, eftersom det sociala företaget får inkomster genom försäljning på marknaden och betalar skatter. En reform måste också innebära att den så kallade handikappkodningen som är en grund för att erhålla lönebidrag avskaffas.

Det här visar på behovet av samordning mellan olika myndigheter. Arbetsförmedlingen har i dag det avgörande inflytandet över de arbetsrehabiliterande insatserna. Försäkringskassan, sociala myndigheter men också kriminalvården och andra berörda myndigheter bör delta när man bedömer den enskildes möjligheter att stå till arbetsmarknadens förfogande.

Möjligheten till samordning mellan olika myndigheter har utnyttjats i ytterst få kommuner, tyvärr (12). Samordningen har nämligen inneburit att de sociala företagens medarbetare i många fall kunnat få socialbidrag omvandlade till lönebidrag.

Det bör också vara möjligt för medarbetarna i det sociala företaget att kombinera arbete med utbildning och erhålla lön under utbildningen.

De sociala företagen upplever en ryckighet i arbetsförmedlingens tilldelning av lönebidrag som följd av regelverkets tillämpning och interna resultatkrav. Det finns också exempel på att lokala arbetsförmedlingar sätter ett tak för hur många lönebidragsanställningar det får finnas på ett företag.

Grunden för lönebidragens storlek måste i stället utgå från förändringarna i det enskilda sociala företags förutsättningar att bedriva en långsiktig och hållbar verksamhet.

11 Proposition 2005/06:1 Utgiftsområde 13

12 Bland annat enligt regelverket för Finsam – finansiell samordning mellan arbetsförmedling, försäkringskassa, kommun och landsting

Det anställningsstöd som utgår till offentliga arbetsgivare, OSA, borde i enlighet med vad lönebidragsutredningen föreslår också kunna utgå till det sociala företagandet.

Vår slutsats är att arbetsmarknadsverket tillsammans med det sociala företagandets andra intressenter och finansörer bör se över regelverk och praxis i syfte att nå största möjliga effekt av de samlade arbetsmarknads- och socialpolitiska åtgärder som riktas till svårplacerade grupper med anställning i sociala företag.

Den statliga utredningen om åtgärder för att underlätta övergången från bidrag till arbete för personer som är beroende av socialtjänstens försörjningsstöd ska vara klar nästa år

Enligt vår mening bör utredningen också ta upp brukar- och egenmaktsperspektivet samt det sociala företagandets roll. Vi tror nämligen inte på uppifrån organiserade verksamheter som upplevs som ett tvång till arbete. Det är viktigt att kommunernas arbetsmarknadsinsatser inte leder till en kränkning av utsatta

7.5 Egenmakt och brukarval i arbetslivsinriktad rehabilitering

Det bör vara möjligt för enskilda arbetslösa eller sjukskrivna att under vissa omständigheter själv välja utförare av rehabilitering, trygghetsanställning eller annan insats, ett slags brukarval. Det förutsätter emellertid att utförarna uppfyller bestämda kvalitetskrav, bland annat att de berörda själva ska vara direkt delaktiga i den rehabilitering, utbildning eller det arbete som organiseras. En ökad användning av ramavtal och licensiering av olika utförare ökar mångfalden och premierar aktörer som använder sig av olika former av egenmakt. Då kan de sociala företagen erbjuda sina tjänster på lika villkor som andra entreprenörer. Den arbetslivsinriktade rehabiliteringen kan till och med bli en nisch för de sociala företagen.

7.6 Det sociala företagandet som komplement till Samhall

I budgetpropositionen (13) för år 2006 föreslås en trestegsmodell - kartläggning, utvecklingsanställning (särskilt stöd under högst två år) och trygghetsanställning (omprövning efter fyra år) – som ska stärka ställningen på arbetsmarknaden för personer, som har behov av särskilda insatser.

Särskilt trygghetsanställningen ska lägga grunden till att andra aktörer än Samhall etableras för att organisera ”skyddat arbete”.

Under 2006 föreslås staten finansiera 1 400 utvecklingsanställningar och 500 trygghetsanställningar.

Det ekonomiska stödet utgår som lönebidrag samtidigt som det kompletteras av ett så kallat anordnarbidrag. Detta bidrag ska finansiera särskild arbetsledning. Bidraget uppgår till högst 100 kronor per dag och person.

Vi anser att bidraget för särskild arbetsledning borde vara högre. Det bör också efter särskild prövning kunna utgå till sociala företag i övrigt. Dessa företag har samma behov som Samhall att täcka sina merkostnader, eftersom de anställer liknande svårplacerade grupper.

De nya anställningsformerna ger emellertid nya möjligheter för det sociala företagandet. De sociala företagen måste därför anta utmaningen och visa att de är minst lika effektiva som Samhall på att använda offentliga resurser.

Vi föreslår att ett särskilt forum, som består av berörda myndigheter, Samhall och det sociala företagandet inrättas för att följa hur det nya förslaget omsätts i praktiken. Länsarbetsnämnderna, som ska följa upp förslaget regionalt, måste så snart som möjligt kontakta regionens sociala företag och sociala entreprenörer om det praktiska genomförandet.

7.7 Projektstöd är strategiskt för nystartare – använd mellanhandsorganisation

Projektfinansiering skapar unika förutsättningar för att starta sociala företag. Denna möjlighet måste finnas kvar. Därför föreslår vi att organisationer och företag ska kunna erhålla ett bidrag för att genomföra förstudier och etablera sociala företag. Det lokala projektstödet inom Europeiska Socialfondens Växtkraft Mål 3 eller bidraget för Lokal utveckling och entreprenörskap kan tjäna som förebilder. Stödet kan liknas vid det innovationsstöd för förstudier och produktutveckling som finns för nya teknikorienterade företag. Men i det här fallet handlar det om sociala innovationer.

Bidraget ska vara relativt enkelt att söka, inte kräva medfinansiering och ge det ekonomiska och tidsmässiga utrymme som krävs för att omvandla en idé i en konkret verksamhet.

Bidraget bör hanteras av en mellanhandsorganisation enligt den modell som visat sig fungera mycket väl inom ramen för Växtkraft Mål 3. Den har varit en brygga mellan den sociala ekonomins projektanordnare och beslutande myndigheter.

7.8 Satsa på socialt företagande i regionalpolitik, storstadspolitik och EU-politik

De sociala företagen är oftast små och lokalt förankrade. De spelar en viktig roll såväl i glesbygd som i storstadsområden

De sociala företagen visar att regionalpolitiken kan bedrivas i nya samverkansformer. Diskriminerade människor och deras organisationer kan påverka strukturer och därigenom skapa nya arbetstillfällen och social välfärd åt sig själva. Flera modeller har utvecklats inom Equal-projekten. I den framtida regionalpolitiken och storstadspolitiken bör dessa erfarenheter tas tillvara.

Samverkan mellan regioner eller kommuner och socialt företagande prövas i dag runt om i landet (14). De kan tjäna som förebild för andra och bli en del av de regionala tillväxtprogrammen.

EU-stödet har varit strategiskt för många sociala företag. Svenska ESF-rådet har pekat på att nya metoder och samverkan med ideella föreningar har skapat nya arbetstillfällen. Erfarenheterna från nuvarande Växtkraft mål 3, det lokala projektstödet och Equal måste tas

14 Några exempel är LOSEK i Örebro, SLUP.SE och Plattformen i Stockholm, GSE i Göteborg och Värmdö kommuns samverkan med Föreningsrådet.

tillvara i den ordinarie politiken. Samtidigt bör det sociala företagandet också prioriteras i kommande svenska strukturfondsprogram för åren 2007-13.

En sådan prioritering är helt i linje med EUs regeringschefers beslut om stöd till det sociala företagandet vid EUs toppmöte våren 2005.

Aktiebolag med begränsad vinstutdelning – behövs särskild associationsform?

Regeringen har lagt ett lagförslag om ”aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning”. Bolaget ska drivas i annat syfte än att ge aktieägarna vinst. Formen kan användas för privata intressenter, som tar över verksamhet inom områden som traditionellt drivits i offentlig regi.

Det är en associationsform som kan användas av det sociala företagandet. Förslaget hade varit bättre om det kompletterats med krav på socioekonomiskt bokslut och social redovisning. Samtidigt måste medarbetarnas delaktighet i bolaget garanteras. Frågan om en särskild associationsform för det sociala företagandet, alternativt kompletterande regler i nuvarande förenings- och bolagslagstiftning, kommer att diskuteras i handlingsplanens nästa fas.

7.9 Offentlig upphandling – kriterier för sociala hänsyn kan användas

Vi har undersökt hur lagen om offentlig upphandling tillämpats, när det gäller uppdrag till arbetskooperativ och brukarkooperativ inom den sociala sektorn (15). Studien visar, att ungefär två tredjedelar av uppdragen inte har upphandlats. När det gäller de sociala arbetskooperativen har ersättningen huvudsakligen utgått som projektbidrag. Då behövs ingen upphandling.

Även om kommuner och myndigheter har vissa möjligheter att genom riktat stöd främja uppkomsten av sociala företag är den offentliga upphandlingen strategisk.

Upphandlingsutredningen (16) har konstaterat, att den svenska lagstiftningen redan ger möjligheter att ta sociala hänsyn. Upphandlande myndighet kan fastställa kontraktsvillkor av social karaktär åtminstone när det gäller tjänster. Det sker emellertid i mycket sällsynta fall. Ansvariga tjänstemän har inte kunskap om denna möjlighet. Inte heller har de kunskap om de sociala företagens roll och förmåga. Anbudsunderlagen görs ofta alltför komplicerade. Mindre företag har svårare att hävda sig. De små företagen måste få samma möjlighet att delta i upphandlingar som stora företag.

Sverige drev frågan om sociala hänsyn i EU. Regeringen bör tillsammans med kommuner och landsting följa upp sin linje genom information, som riktas till offentliga myndigheter och förvaltningar, inte minst ansvariga upphandlande tjänstemän.

15 Rapport från arbetsgrupp upphandling

16 Nya upphandlingsregler SOU 2005:22

Den offentliga upphandlingens regler bör göras så tydliga som möjligt. Det är viktigt att i lagtexten ge en signal till upphandlande myndigheter om att de kan använda sig av särskilda villkor av social karaktär.

Vi anser att brukarintresset är ett "socialt hänsyn". Det bör till exempel vara möjligt att vid upphandlingen ställa krav på medarbetarinflytande i utförarföretagen. Ett ökat engagemang och delaktighet leder till ett effektivare utförande av avtalade tjänster och en högre kvalitet.

Vi anser också att både lagstiftning och upphandlande myndigheter bör främja användning av metoder som socio-ekonomiska bokslut och sociala redovisningar. Sådana redovisningar är nämligen ett mått på hur utförarföretagen tar "sociala hänsyn".

EU-direktivet om offentlig upphandling ger möjlighet att reservera kontrakt för företag i vilka majoriteten av de berörda arbetstagarna är personer med sådana funktionshinder att de inte kan utöva yrkesverksamhet på normala villkor. Direktivet talar om "skyddade verkstäder" och "program för skyddad anställning".

Vi anser att dessa två begrepp bör tolkas på ett sådant sätt att de även omfattar det sociala företagandet och dess målgrupper. Vår tolkning motiveras också av att det nu skapas ett utrymme för privata aktörer vid sidan om Samhall. Dessa företag måste liksom Samhall kunna erhålla "reserverade kontrakt".

8. Samordning och samsyn

Våra förslag visar att det behövs samordning och samsyn i de offentliga insatserna för det sociala företagandet.

Vi tror att både politiska beslutsfattare och myndigheter inser att en kombination av olika åtgärder är nödvändiga för att utveckla de sociala företagen. En tydlig signal skulle vara om stödet till det sociala företagandet kommer till uttryck i den svenska regeringens handlingsprogram för Lissabonstrategin.

Men insikten måste omvandlas i konkret handling. Det förutsätter att beslutsfattarna får bättre kunskap om de sociala företagen.

En samordnad politik för det sociala företagandet kräver att myndigheterna samarbetar sinsemellan. Då kan de använda sina resurser på bästa sätt för att främja det sociala entreprenörskapet och underlätta för människor att gå från bidrag till arbete.

Ett första konkret steg är att berörda offentliga myndigheter utser kontaktpersoner nationellt och regionalt som har grundläggande kunskap om det sociala företagandet.

Givetvis måste regering och myndigheter samverka med det sociala företagandet i utformningen och genomförandet av politiken. Företrädarna för de sociala företagen är nyckelpersoner när det gäller att sprida kunskap genom utbildning och information.

Samtidigt måste de sociala företagen ännu tydligare kunna visa vad de utråder för att integrera människor i arbetsliv och samhälle. Goda förebilder är grunden för kunskapen om det sociala företagandets viktiga roll i samhället.

9. Partnerskapet bakom handlingsplanen

Utvecklingspartnerskap inom programmet Equal:

- NESE - Ny ekonomi och socialt entreprenörskap i Göteborgsregionen. www.nese.coop
- EMBA – Egenmakt i Baronbackarna, Örebro.
- SLUP.SE – Stockholms läns utvecklingspartnerskap för social ekonomi. www.slup.se
- EFF - Egenmakt För Framtiden. www.basta.se
- Mersmak i Malmö. www.mersmak.nu
- Vägen ut! - från fängelse till socialt arbetskooperativ. www.vagenut.coop
- Self Employment, Uppsala län mfl
- Arbete åt alla genom delaktighet och ramavtal (AGDOR) i Örebro
- Holistiskt arbete i Malmö

Övriga kontaktuppgifter finns på www.esf.se Välj Equal och Pågående projekt.

Övriga partners:

- Nutek - Verket för näringslivsutveckling.
- Föreningen för Kooperativ Utveckling i Sverige, FKU
- Svenska ESF-Rådet